

Keski-Suomen hyvinvointialueen vammaisohjelma

2025–2029



Arvoisa lukija,

Kädessäsi on Keski-Suomen hyvinvointialueen ensimmäinen vammaisohjelma vuosille 2025–2029. Ohjelman keskeinen tavoite on turvata vammaisten henkilöiden asema ja oikeudet kaikissa hyvinvointialueen palveluissa ja toiminnoissa.

Ohjelman laatiminen on ollut tiivis ja monipuolinen prosessi, johon on osallistunut useita tahoja. Ohjelman työryhmään kuului hyvinvointialueelta palvelujohtaja Nina Peränen, järjestämispäällikkö Jarna Virtanen, vammaispalveluiden palvelujohtaja Päivi Junnilainen, palvelupäällikkö Elina Hienola sekä hyvinvointialueen vammaisneuvostosta Jarkko Manninen, Satu-Maria Virtanen, Varpu Pöyhönen, Jan Hänninen ja Tiina Talso. Ohjelman työryhmä on käynyt tiivistä keskustelua luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden kanssa ohjelman sisällöstä.

Ohjelman laadintaan ovat osallistuneet kaikki hyvinvointialueen palvelualueet. Lisäksi on kuultu palvelujen käyttäjiä, henkilökuntaa, vammaisjärjestöjä, kuntien vammaisjärjestöjä sekä muita kumppaneita.

Tämä ohjelma on yhteinen ponnistus, ja toivomme, että se edistää vammaisten ihmisten hyvinvointia ja osallisuutta sekä mahdollisuutta yhdenvertaisiin palveluihin Keski-Suomessa. Haluamme kiittää kaikkia osallistuneita heidän panoksestaan ja sitoutumisestaan tämän tärkeän ohjelman laatimiseen.

Jyväskylässä, päivämäärä 26.9.2025



Johdanto

Vammaisohjelma on Keski-Suomen hyvinvointialueen strateginen asiakirja, jonka tavoitteena on turvata vammaisten henkilöiden asema ja oikeudet kaikissa hyvinvointialueen palveluissa ja toiminnoissa.

Ohjelma kokoaa yhteen keskeiset periaatteet ja toimenpiteet, joiden pohjalta hyvinvointialue kehittää toimintaansa siten, että se edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja hyvinvointia. Vammaisohjelma kattaa kaikki hyvinvointialueen palvelut ja toiminnot, ja se toimii koko organisaation toimintaa ohjaavana strategisena työkaluna.

Vammaisohjelmaa hyödynnetään yhdyspintatyössä kuntien ja muiden kumppaneiden, kuten järjestöjen ja seurakuntien kanssa. Ohjelma toimii suunnannäyttäjänä eri osapuolille vammaisten henkilöiden aseman ja oikeuksien parantamiseen. Toivottavasti ohjelma toimii myös kannustimena alueen kunnille päivittämään omat vammaisohjelmansa.

Ohjelman valmisteluun on osallistunut laaja joukko alueellisia toimijoita ja asiantuntijoita. Hyvinvointialueen vammaisneuvostolla sekä vammaisten arkea tuntevilla järjestöillä on ollut keskeinen rooli prosessissa.

Suomi ratifioi YK:n vammaisten oikeuksien sopimuksen vuonna 2016. Sopimus takaa vammaisille henkilöille

täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet. Se sitoo kaikkia viranomaisia, myös kuntia ja hyvinvointialueita. Syrjimättömyys on kirjattu Suomen perustuslakiin, joka velvoittaa julkista valtaa turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen.

Suomen vammaispolitiikka perustuu seuraaviin periaatteisiin:

- Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys
- Osallisuus yhteiskunnassa ja päätöksenteossa
- Itsemääräämisoikeus
- Itsenäinen elämä
- Yksilölliset palvelut ja tuki

Vammaisohjelma kattaa kaikki hyvinvointialueen palvelut, joita vammaiset henkilöt käyttävät. Kaikissa palveluissa on huomioitava esteettömyys ja saavutettavuus. Lisäksi ohjelma vahvistaa vammaisvaikutusten ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia päätöksenteossa.

Lisätietoa:

[YK yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista](#)

[Vammaisuus - THL](#)

[Vammaispolitiikka - Sosiaali- ja terveysministeriö](#)



Sisällys

Johdanto	3
1. Ohjelman taustaa	6
1.1. Vammaisuuden määrittely	6
1.2. Lainsäädäntö ja yleissopimukset	7
1.2.1. Uuden vammaispalvelulain tarkoitus, soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön	7
1.2.2. Perustuslaki ja ihmisoikeussopimukset	8
2. Vammaisuus, toimintarajoitteisuus ja palvelutarve Keski-Suomessa	10
2.1. Palvelutarpeen kehittyminen Keski-Suomessa	14
2.1.1. Väestönkehitys Keski-Suomessa	15
2.1.2. Ikääntyminen	15
2.1.3. Vammaispalvelulain vaikutukset palvelutarpeeseen	16
3. Palvelut vammaisille Keski-Suomen hyvinvointialueella	17
3.1. Vammaispalveluiden palvelut ja asiakkuudet	17
3.2. Vammaisten asema muissa hyvinvointialueen palveluissa	20
4. Toimintaympäristön keskeiset muutostekijät ja haasteet	20
5. Vammaisohjelman tavoitteet	21
5.1. Ihmislähtöisyys	22
5.2. Osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet	22
5.3. Esteettömyys	23
5.3.1. Digitaalinen esteettömyys	24
5.3.2. Asenteellinen esteettömyys	25
5.4. Saavutettavuus	25
5.5. Vammaisten asema hyvinvointialueen palveluissa	26
5.6. Arjen turvallisuus	26
5.7. Kumppanuus ja yhteistyö	28
6. Kehittämiskohteet ja toimenpiteet Keski-Suomen hyvinvointialueella	28
6.1. Kehittämiskohteet	28
6.2. Toimenpiteet	30
7. Ohjelman toteutus, seuranta ja arviointi	34



7.1. Toteutus

Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.

7.2. Seuranta ja arviointi
Ihmisoikeussopimukset

Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.

36

1. Ohjelman taustaa

1.1. Vammaisuuden määrittely

Vammaisuudelle ei ole yksiselitteistä määritelmää, vaan se on käsitteenä sidoksissa yhteisöön ja siihen ympäristöön, jossa sitä käytetään. Vammaisuus on yhteiskunnan ja yhteisöjen normien, historiallisten tilanteiden ja asenteiden määrittämää.

Keskeiset kansainväliset ja kansalliset asiakirjat korostavat laaja-alaista, sosiaaliseen malliin perustuvaa näkökulmaa:

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus (CRPD) määrittelee vammaiset henkilöt seuraavasti:

"Henkilöitä, joilla on pitkäaikaisia fyysisiä, henkisiä, älyllisiä tai aistivammoja, jotka yhdessä erilaisten esteiden kanssa voivat estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa."

(YK:n vammaissopimus, ratifioitu Suomessa 2016¹)

Vuoden 2025 alusta voimaan astuneen **uusi vammaispalvelulaki**² määrittelee vammaisen henkilön näin:

"Henkilö, jolla on pitkäaikainen toimintakyvyn rajoite ja joka tarvitsee pitkäaikaisia erityisiä palveluja ja tukitoimia suoriutuakseen tavanomaisista toiminnoista ja osallistuakseen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa." Uuden vammaispalvelulain (675/2023) soveltamisala huomioi YK:n vammaisyleissopimuksen lähtökohdan vammaisuuden sosiaalisesta mallista. Vammaispalveluiden välttämättömyyden arviointi tehdään huomioiden, kuinka esiintyvät esteet estävät henkilön osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Lisäksi **Maailman terveysjärjestön (WHO) ICF-luokitus**³ (Kansainvälinen toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden luokitus) jäsentää vammaisuutta kolmen ulottuvuuden kautta: toimintakyky, suoriutumisvaikeudet ja ympäristötekijät. Kaikki kolme mallin osaa vaikuttavat toisiinsa, ja niihin puolestaan vaikuttavat sekä ympäristö että persoonalliset tekijät keskinäisessä vuorovaikutuksessaan. Henkilön terveydentila nähdään seuraukseksi tämän kokonaisuuden toiminnasta. Vammaisuus siis syntyy yksilön ja ympäristön suhteesta eikä ole pelkästään yksilön tilaa kuvaava käsite.

¹ [Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016](#)

² [Vammaispalvelulaki \(675/2023\)](#)

³ [WHO:n ICF-luokitus](#)

1.2. Lainsäädäntö ja yleissopimukset

Vammaisten henkilöiden oikeudet ja palvelut perustuvat laajaan lainsäädäntöön sekä kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Keskeisenä tavoitteena on varmistaa yhdenvertaisuus, osallisuus ja itsenäinen elämä kaikille vammaisille henkilöille. Suomessa vammaispolitiikkaa ohjaavat perustuslain perusoikeussäännökset, sosiaali- ja terveydenhuollon erityislait sekä YK:n vammaisyleissopimus.

Uusi vammaispalvelulaki (675/2023) selkeyttää palveluiden järjestämistä ja vahvistaa vammaisten henkilöiden oikeutta yksilöllisiin ja riittäviin palveluihin. Lisäksi Suomi on sitoutunut noudattamaan useita kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia, jotka velvoittavat viranomaisia edistämään vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Tässä luvussa käsitellään vammaispalvelulain keskeisiä periaatteita, sen suhdetta muuhun lainsäädäntöön sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vaikutusta vammaispolitiikkaan ja palveluiden järjestämiseen.

1.2.1. Uuden vammaispalvelulain tarkoitus, soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön

Vuoden 2024 loppuun asti vammaisten henkilöiden palveluita ohjasivat kaksi erillistä lakia:

- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, sekä
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta.

Vammaispalvelulaki (675/2023) kokoaa yhteen vammaisten henkilöiden sosiaalihuollon erityispalvelut. Vammaispalvelulakia sovelletaan erityispalveluiden järjestämiseen niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen takia välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä.

Vammaispalvelulain tarkoituksena on

- toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä
- ehkäistä ja poistaa näiden toteutumisen esteitä;
- tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista ja
- turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut

Vammaisen henkilön palvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain⁴, terveydenhuoltolain⁵, ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain⁶, varhaiskasvatuslain⁷, perusopetuslain⁸ tai muun ensisijaisen lain perusteella. Vammaispalvelulain perusteella järjestetään palveluita vain, jos muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta riittäviä ja sopivia (vammaispalvelulaki 675/2023 2 §.)

Tulkkauspalvelusta säädetään vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelulaissa (laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta⁹).

Uuden vammaispalvelulain (675/2023) astuttua voimaan myös kehitysvammaisten henkilöiden tarvitsemat sosiaali- ja terveyspalvelut järjestetään saman lainsäädännön mukaisesti kuin muidenkin vammaisten henkilöiden tarvitsemat palvelut. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta¹⁰ sisältää vain itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista sekä tahdosta riippumatonta erityishuoltoa koskevat säännökset.

1.2.2. Perustuslaki ja ihmisoikeussopimukset

Vammaisten henkilöiden syrjimättömyys on kirjattu **Suomen perustuslakiin**¹¹, joka velvoittaa julkista valtaa turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Perustuslain normisto on monilta osin yhteneväinen kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kanssa.

Keskeiset kansainväliset ja kansalliset säädökset, kuten YK:n vammaisyleissopimus, TSS-sopimus, lapsen oikeuksien sopimus sekä EU:n ja Euroopan neuvoston vammaispoliittiset linjaukset, muodostavat vammaisten henkilöiden oikeuksien turvaamisen perustan. Ne velvoittavat viranomaisia edistämään yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja esteettömyyttä sekä takaamaan vammaisten henkilöiden mahdollisuuden itsenäiseen elämään ja täysipainoiseen osallistumiseen yhteiskunnassa.

Hyvinvointialueen vammaisohjelman kannalta keskeiset ihmisoikeussopimukset ohjaavat vahvasti ohjelman arvoja, tavoitteita ja palvelujen järjestämisen velvoitteita.

⁴ [Sosiaalihuoltolaki 1301/23014](#)

⁵ [Terveystuoltolaki 1326/2010](#)

⁶ [Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta 980/2012](#)

⁷ [Varhaiskasvatuslaki 540/2018](#)

⁸ [Perusopetuslaki 628/1998](#)

⁹ [Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista 133/2010](#)

¹⁰ [Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977](#)

¹¹ [Suomen perustuslaki 731/1999](#)

Hyvinvointialueella on velvollisuus sekä kunnioittaa että aktiivisesti edistää keskeisten oikeuksien toteutumista. Tämä edellyttää muun muassa:

- Esteettömyyden varmistamista
- Syrjinnän ehkäisyä
- Kohtuullisten mukautusten tekemistä
- Tarvittavien palvelujen, tukitoimien ja apuvälineiden tarjoamista

Ihmisoikeusvelvoitteet eivät ole pelkästään juridisia pykäläiä, vaan ne ohjaavat päätöksentekoa arjessa. Esimerkiksi sosiaalihuollon järjestämisessä ne määrittävät, miten yksilöitä kohdellaan ja mikä on palvelujen vähimmäistaso.

Ihmisoikeusmyönteinen tulkinta on keskeistä erityisesti silloin, kun tehdään päätöksiä yksilön oikeuksista ja tuen tarpeista.

Keskeisiä kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia

TSS-sopimus

YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus¹² (SopS 6/1976), lyhyemmin TSS-sopimus, hyväksyttiin vuonna 1966 ja tuli voimaan vuonna 1976. Sopimus takaa oikeuden muun muassa yhdenvertaiseen kohteluun, sosiaaliturvaan, työhön, riittävään elintasoon ja terveydenhuoltoon.

Vammaisyleissopimus

YK:n vammaisyleissopimus (SopS 26 ja 27/2016) velvoittaa viranomaisia edistämään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, itsemääräämisoikeutta ja täysimääräistä osallisuutta kaikessa päätöksenteossa. Sopimus on osa Suomen lainsäädäntöä ja toimii uuden vammaispalvelulain (675/2023) perustana.

Vammaisyleissopimus korostaa vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistamista ja osallistumista kaikkeen heitä koskevaan päätöksentekoon.

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (VANE). Neuvottelukunnan tehtävänä on helpottaa yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvää toimintaa valtionhallinnon ja yhteiskunnan eri aloilla ja tasoilla. Neuvottelukunta laatii toimikausilleen YK:n vammaisyleissopimuksen kansallisen toimintaohjelman.¹³

¹² [Asetus taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen voimaansaattamisesta 6/1976](#)

¹³ [STM: Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2023–2027](#)

Lapsen oikeuksien sopimus¹⁴ turvaa erityisesti vammaisten lasten oikeuden hyvään elämään ja tarvittavaan tukeen. EU:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva strategia 2021–2030¹⁵ sekä sen direktiivit ohjaavat jäsenvaltioiden vammaispolitiikkaa. Näiden velvoitteiden toteuttaminen edellyttää johdonmukaista viranomaistoimintaa, esteettömien palveluiden kehittämistä ja vammaisten ihmisten osallisuuden vahvistamista kaikilla tasoilla.

Liitteessä 1 on kuvattu keskeiset ihmisoikeussopimukset tarkemmin.

2. Vammaisuus, toimintarajoitteisuus ja palvelutarve Keski-Suomessa

Vammaisten henkilöiden määrä ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Esimerkiksi virallisiin palveluihin tai etuuksiin perustuvat luvut eivät kata kaikkia niitä, joilla on toimintakykyä rajoittavia vammoja. Lisäksi osa henkilöistä ei käytä palveluja lainkaan tai jää tilastoinnin ulkopuolelle muista syistä. Tässä luvussa kuvataan keskeisiä vammaistilastoja, väestöennusteita ja kuvataan palvelutarpeen kehittymistä Keski-Suomessa.

Kelan vammaisetuustilaston mukaan vammaisetuuksia saavia 16 vuotta täyttäneitä oli Keski-Suomessa kaikkiaan 901 vuonna 2024, eli 0,6 % vastaavan ikäisestä väestöstä (vrt. koko maa 0,5 %). Voidaan kuitenkin olettaa, että kaikki vammaiset ihmiset eivät ole Kelan etuuksien piirissä, joten vammaisia arvioidaan olevan tätä enemmän.

16 vuotta täyttäneen vammaistuella tuetaan taloudellisesti muiden kuin eläkkeellä olevien työikäisten pitkäaikaisesti sairaiden tai vammaisten selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, työssä ja opiskelussa. Tukea maksetaan sairaudesta tai vammasta johtuvan haitan, avun, ohjauksen tai valvonnan tarpeen tai erityiskustannusten korvaamiseksi, jos hakijan toimintakyvyn arvioidaan alentuneen yhdenjaksoisesti ainakin vuoden ajan. Toimintakyvyn voidaan katsoa heikentyneen, jos henkilöllä on sairauden tai vamman vuoksi vaikeuksia huolehtia itsestään, suorittaa välttämättömiä kotitaloustöitä, asioida kodin ulkopuolella tai selvitä työssä käymisestä tai opiskelusta.

¹⁴ [Lapsen oikeuksien sopimus](#)

¹⁵ [EU:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva strategia 2021–2030](#)



Maakunta	Saajat	Osuus, %	Osuus 16 vuotta täyttäneestä väestöstä, %
Koko maa	16653	100	0.5
Ahvenanmaa	104	0.6	0.6
Etelä-Karjala	266	1.6	0.4
Etelä-Pohjanmaa	527	3.2	0.5
Etelä-Savo	361	2.2	0.5
Kainuu	193	1.2	0.5
Kanta-Häme	449	2.7	0.5
Keski-Pohjanmaa	300	1.8	0.8
Keski-Suomi	901	5.4	0.6
Kymenlaakso	431	2.6	0.5
Lappi	605	3.6	0.6
Pirkanmaa	1971	11.8	0.6
Pohjanmaa	405	2.4	0.4
Pohjois-Karjala	407	2.4	0.4
Pohjois-Pohjanmaa	1792	10.8	0.7
Pohjois-Savo	763	4.6	0.5
Päijät-Häme	503	3	0.4
Satakunta	648	3.9	0.5
Uusimaa	4296	25.8	0.4
Varsinais-Suomi	1726	10.4	0.6

Taulukko 1: 16 vuotta täyttäneet vammaistuen saajat maakunnittain joulukuussa 2024

Lapset ja nuoret

Lasten ja nuorten palvelutarpeista voidaan saada viitettä mm. Kelan alle 16-vuotiaan vammaistuesta, vanhemmille maksettavasta erityishoitorahasta ja omaishoidon tuesta sekä Opetushallituksen tilastoista tehostetun ja erityisen tuen sekä pidennetyn oppivelvollisuuden päätösten määrästä.

Alle 16-vuotiaan vammaistuella Kela korvaa pitkäaikaisesti sairaiden ja vammaisten lasten kotihoidosta aiheutuvaa taloudellista ja muuta rasitusta, joka aiheuttaa ylimääräistä sidonnaisuutta lapsen hoitoon ja huolenpitoon. Keski-Suomessa alle 16-



vuotiaan vammaistukea sai 2472 henkilöä vuonna 2024, joka on 5,8 % vastaavan ikäisestä väestöstä (koko Suomessa 5,6 %).

Maakunta	Kaikki saajat	Osuus vastaavan ikäisestä väestöstä, %	Pojat	Tytöt
Koko maa	50026	5,6	32357	17669
Ahvenanmaa	244	4,7	150	94
Etelä-Karjala	824	5	557	267
Etelä-Pohjanmaa	1584	5,1	991	593
Etelä-Savo	1047	6,5	666	381
Kainuu	602	6,2	375	227
Kanta-Häme	1434	5,7	939	495
Keski-Pohjanmaa	851	6,7	552	299
Keski-Suomi	2472	5,8	1617	855
Kymenlaakso	1451	7,1	939	512
Lappi	1832	6,9	1195	637
Pirkanmaa	5256	6,3	3337	1919
Pohjanmaa	1269	4,1	804	465
Pohjois-Karjala	1430	6,4	897	533
Pohjois-Pohjanmaa	4953	6,4	3184	1769
Pohjois-Savo	2453	6,7	1623	830
Päijät-Häme	1564	5,4	1024	540
Satakunta	1851	6	1170	681
Uusimaa	13783	4,7	8946	4837

Taulukko 2: Alle 16-vuotiaat vammaistuen saajat maakunnittain, joulukuu 2024

Opetushallitus julkaisee tilastoja koulujen järjestämistä tukitoimista. Tehostettu tuki on oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin jatkuvaa, voimakasta ja yksilöllistä tukemista. Tehostetun tuen aloittaminen, järjestäminen ja tarvittaessa palaaminen takaisin yleisen tuen piiriin käsitellään pedagogiseen arvioon perustuen moniammatillisesti yhteistyössä oppilashuollon ammattihenkilöiden kanssa. Jos oppilaalle annettu tehostettu tuki ei riitä auttamaan oppilasta selviytymään koulutyöstä, tehdään hänelle pedagogiseen selvitykseen perustuva erityistä tukea koskeva hallintopäätös. Oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS).



Erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja muusta oppilaan tarvitsemasta, perusopetuslain mukaan annettavasta tuesta. Erityinen tuki järjestetään joko yleisen tai pidennetyn oppivelvollisuuden puitteissa. Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat vaikeasti vammaiset lapset. Heitä ovat muun muassa näkö- ja kuulovammaiset sekä muutoin ruumiillisesti tai henkisesti vaikeasti vammaiset tai kehityksessään viivästyneet lapset. Myös vaikea sairaus voi olla syynä pidennettyyn oppivelvollisuuteen.

Vuonna 2023 Keski-Suomessa tehostettua tukea sai 15,7 % oppivelvollisista, mikä on hiukan enemmän kuin koko Suomessa keskimäärin (15,0 %). Erityistä tukea sai 9,9 % oppilaista, mikä on taas vähän vähemmän kuin koko Suomen keskiarvo 10,5 %. Eniten erityistä tukea oli käytetty Keuruulla, Multialla, Uraisilla ja Petäjävedellä ja tehostettua tukea Petäjävedellä, Kannonkoskella, Joutsassa ja Hankasalmella.

	Erityisen tuen oppilaat	Erityisen tuen oppilaiden osuus kaikista oppilaista	Tehostetun tuen oppilaat	Tehostetun tuen oppilaiden osuus kaikista oppilaista	Kaikki oppilaat
Uusimaa	20 661	11,8 %	24 879	14,3 %	174 420
Varsinais-Suomi	5 994	13,1 %	6 945	15,2 %	45 621
Satakunta	2 253	11,1 %	3 072	15,1 %	20 349
Kanta-Häme	1 740	10,6 %	2 451	14,9 %	16 470
Pirkanmaa	4 734	8,5 %	8 355	15,0 %	55 554
Päijät-Häme	2 259	11,6 %	3 270	16,8 %	19 521
Kymenlaakso	2 169	15,5 %	2 376	17,0 %	13 980
Etelä-Karjala	1 317	12,0 %	1 860	16,9 %	11 001
Etelä-Savo	1 224	11,3 %	1 491	13,7 %	10 866
Pohjois-Savo	2 001	8,5 %	3 642	15,5 %	23 568
Pohjois-Karjala	1 395	9,7 %	2 589	18,0 %	14 421
Keski-Suomi	2 766	9,9 %	4 413	15,7 %	28 023
Etelä-Pohjanmaa	1 983	9,4 %	3 201	15,2 %	21 060
Pohjanmaa	1 779	9,1 %	3 111	15,9 %	19 560
Keski-Pohjanmaa	609	7,3 %	1 332	15,9 %	8 382
Pohjois-Pohjanmaa	4 092	8,0 %	7 548	14,8 %	51 123
Kainuu	606	9,3 %	906	13,9 %	6 504
Lappi	1 302	7,6 %	2 376	13,8 %	17 166
Ahvenanmaa - Åland	168	5,4 %	456	14,6 %	3 123
Tuntematon	1-4	0,3 % - 1,2 %	42	12,6 %	333
Yhteensä	59 058	10,5 %	84 318	15,0 %	561 048

Taulukko 3: erityisen tuen ja tehostetun tuen oppilaat maakunnittain, 2023



	Erityisen tuen oppilaat	Erityisen tuen oppilaiden osuus kaikista oppilaista	Tehostetun tuen oppilaat	Tehostetun tuen oppilaiden osuus kaikista oppilaista	Kaikki oppilaat
Keski-Suomi	2 766	9,9 %	4 413	15,7 %	28 023
Hankasalmi	51	10,4 %	105	21,3 %	492
Joutsa	27	9,3 %	63	21,6 %	291
Jyväskylä	1 530	10,9 %	2 202	15,6 %	14 073
Jämsä	129	7,7 %	324	19,4 %	1 668
Kannonkoski	1-4	0,9 % – 3,7 %	24	22,2 %	108
Karstula	30	9,0 %	48	14,4 %	333
Keuruu	138	16,2 %	90	10,6 %	852
Kinnula	18	8,8 %	27	13,2 %	204
Kivijärvi	1-4	1,1 % – 4,6 %	9	10,3 %	87
Konnevesi	18	7,2 %	36	14,5 %	249
Kyyjärvi	12	8,3 %	27	18,8 %	144
Laukaa	231	7,9 %	468	16,1 %	2 910
Luhanka	1-4	2,1 % – 8,3 %	1-4	2,1 % – 8,3 %	48
Multia	15	11,9 %	18	14,3 %	126
Muurame	123	8,2 %	216	14,3 %	1 509
Petäjävesi	51	11,0 %	105	22,7 %	462
Pihtipudas	30	7,6 %	27	6,8 %	396
Saarijärvi	81	9,9 %	117	14,3 %	816
Toivakka	24	7,0 %	60	17,5 %	342
Uurainen	69	11,5 %	102	17,0 %	600
Viitasaari	36	7,5 %	42	8,8 %	480
Äänekoski	144	7,8 %	294	16,0 %	1 839

Taulukko 4: erityisen tuen ja tehostetun tuen oppilaat Keski-Suomen kunnissa, 2023

Tukipäätösten tekemisen herkkyys peruskoulun oppilaille vaihtelee kunnittain. Ennakoitavaa on, että tehostetun tuen piirissä on pieni osa lapsia tai nuoria, jotka tulevaisuudessa tarvitsevat vammaispalveluita. Erityisen tuen saajista suurempi osa on todennäköisiä tuen ja vammaispalveluiden tarvitsijoita myös myöhemmissä elämänvaiheissa. Pidennetyn oppivelvollisuuden päätöksellä olevat nuoret ovat jo yleensä vammaispalvelujen piirissä.¹⁶

2.1. Palvelutarpeen kehittyminen Keski-Suomessa

Palvelutarpeen kehittymiseen vaikuttaa erityisesti väestönkehitys ja ikääntyminen.

Vammaisten henkilöiden eliniän pidentyessä myös ikääntymiseen liittyvät sairaudet, kuten muistisairaudet, yleistyvät heidänkin keskuudessaan. Kehitysvamma saattaa lisäksi lisätä riskiä sairastua muistisairauksiin.

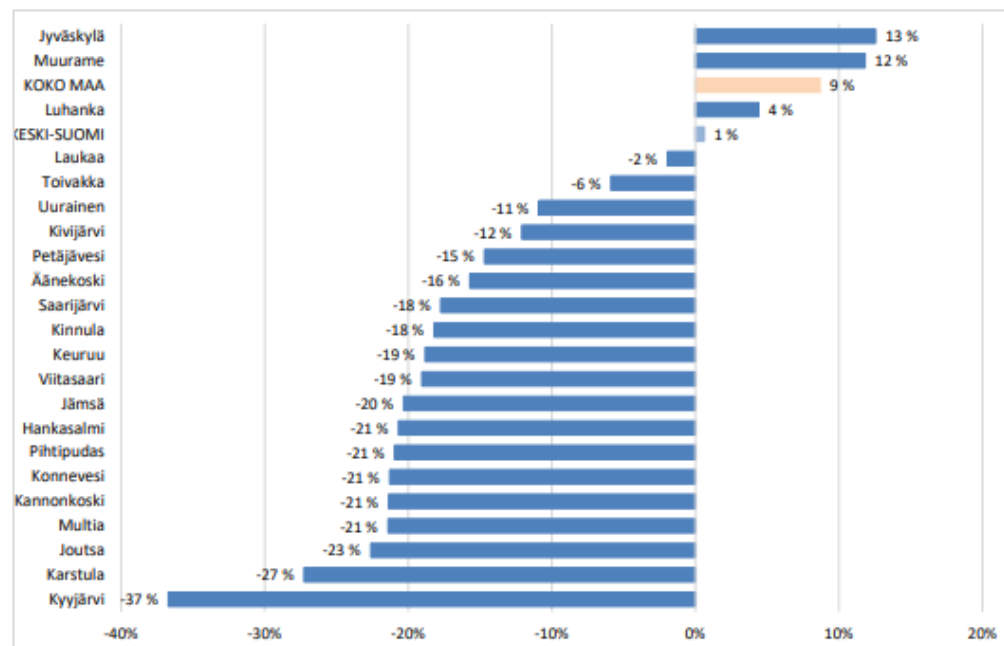
Esimerkiksi Downin oireyhtymä on riskitekijä harvinaiselle aivojen verisuoniston poikkeavuudelle, mikä voi johtaa aivoinfarkteihin ja altistaa sekä halvausoireille että verisuoniperäiselle muistisairaudelle.

¹⁶ Niemelä, M & Granö S. 2019. Vammaispalveluiden selvitysraportti

Tutkimusten mukaan kaikilla yli 60-vuotiailla Downin oireyhtymää sairastavilla henkilöillä on todettu jokin muistisairaus. Yleisin näistä on Alzheimerin tauti.¹⁷

2.1.1. Väestönkehitys Keski-Suomessa

Keski-Suomen väestömäärä oli vuoden 2024 lopussa 274 155. Väestö on keskittynyt vahvasti Jyväskylän seudulle, jossa asuu noin 70 % koko maakunnan väestöstä. Vuoteen 2045 ainoastaan väestömäärän ennustetaan kasvavan kolmessa Keski-Suomen kunnassa: Jyväskylässä, Luhangassa, ja Muuramessa (kuva 2). Väestön ennustetaan kasvavan vuoteen 2045 mennessä kokonaisuudessaan ainoastaan yhdellä prosentilla. Lukujen perusteella voidaan ennakoida, että väestönkasvusta johtuva vammaisten palvelutarpeen kasvu tulee keskittymään Jyväskylän seudulle.



Kuva 1: Väestömäärän ennustettu muutos kunnittain 2023-45

2.1.2. Ikääntyminen

Erityisen merkittävää palveluiden järjestämisen kannalta on väestön voimakas ikääntyminen, sillä jo nykyisellään yli 65-vuotiaat ovat useiden vammaispalveluiden sekä sosiaali- ja terveystalveluiden suurin käyttäjäryhmä.

Vuoteen 2045 ulottuvan ennusteen mukaan eniten kasvua tulee olemaan Keski-Suomessa yli 80-vuotiaissa (79 %).

¹⁷ www.verneri.net; www.muistiliitto.fi

Ikä	Toteuma 2023	Ennuste 2045	Muutos, lkm	Muutos, %
0-14	39 885	32 659	-7 226	-18 %
15-19	15 848	11 768	-4 080	-26 %
20-29	34 498	30 956	-3 542	-10 %
30-39	33 587	36 601	3 014	9 %
40-49	32 942	35 957	3 015	9 %
50-59	30 953	35 858	4 905	16 %
60-69	36 062	33 287	-2 775	-8 %
70-79	32 362	27 248	-5 114	-16 %
80-	17 134	30 647	13 513	79 %

Taulukko 5: ikäryhmien määrän muutos Keski-Suomessa 2023-2045

Voidaankin todeta, että suurin palvelutarpeiden ennakoitaviin muutoksiin liittyvä asia on väestön ikääntyminen. Yli 80-vuotiaiden määrä tulee kasvamaan Keski-Suomessa vuoteen 2045 mennessä lähes 80 % ja samassa suhteessa kasvaa myös muistisairaiden ihmisten määrä. Samaan aikaan alle 30-vuotiaiden ihmisten osuus väestöstä tulee laskemaan. Väestökehitys tarkoittaa ikääntyneiden ihmisten osuuden kasvua vammaispalvelujen tarvitsijoina, sillä tiedetään että yli 75-vuotiaista vakava toimintakyvyn rajoite on reilulla kolmasosalla.

2.1.3. Vammaispalvelulain vaikutukset asiakasmääriin

Vuoden 2025 alussa voimaan tullut uusi vammaispalvelulaki muuttaa palvelutarpeen arviointia ja laajentaa vammaispalveluiden kohderyhmää hyvinvointialueilla. Lain myötä yksilön toimintakyky nousee keskiöön palvelujen myöntämisperusteissa, mikä vähentää diagnoosikeskeisyyttä ja mahdollistaa aiempaa useamman henkilön pääsyn vammaispalvelulain mukaisten palveluiden piiriin. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että autismikirjon henkilöiden ja kehitysvammaisten lisäksi myös neuropsykiatrisia haasteita omaavat henkilöt voivat saada vammaispalvelulain mukaisia palveluita aiempaa enemmän.

Yksilöllisten tarpeiden huomiointi korostuu vammaispalveluiden palvelutarpeen arvioinnissa. Tavoitteena on turvata osallisuus ja sujuva arki jokaiselle vammaiselle henkilölle tukemalla henkilökohtaisen avun, tuetun asumisen ja arjen osallistumismahdollisuuksien toteutumista. Tämä lisää palvelujen monipuolistumista ja vaatii entistä enemmän räätälöintiä asiakkaan elämäntilanteen mukaan.

Laki tuo mukanaan myös uusia ja vahvistuvia palvelumuotoja. Henkilökohtainen apu ja tuki päätöksenteossa vahvistuvat subjektiivisina oikeuksina, mikä kasvattaa näiden palvelujen kysyntää. Samalla laki mahdollistaa entistä joustavamman ympärivuorokautisen tuen järjestämisen kotona tai kodinomaisessa ympäristössä, mikä voi vähentää laitospaikkajärjestelyjä ja lisätä kotiin vietävien palvelujen tarvetta. Vammaiset lapset ja nuoret otetaan uudessa laissa huomioon aiempaa vahvemmin, mikä lisää erityisesti varhaisen tuen, perheiden tukipalvelujen ja kasvun sekä kehityksen edellytyksiä tukevien palvelujen kysyntää.

Toisaalta uusi vammaispalvelulaki korostaa entistä enemmän ensisijaisen lainsäädännön huomioon ottamista palvelutarpeen arvioissa. Tämä tarkoittaa, että mikäli asiakkaan palvelutarpeeseen voidaan vastata ensisijaisella lainsäädännöllä, ei vammaispalvelulain mukainen palvelu välttämättä tule asiakkaalle myönnettäväksi.

3. Palvelut vammaisille Keski-Suomen hyvinvointialueella

3.1. Vammaispalvelulain mukaiset palvelut ja asiakkuudet

Vammaispalvelut muodostuvat eri palveluista, joita asiakkaalle voidaan myöntää samanaikaisesti. Palvelut perustuvat lainsäädäntöön, mutta lainsäädäntö ei kaikkien palveluiden osalta määrittele tarkasti mitä palvelua ja kuinka paljon asiakkaalle myönnetään. Joissakin palveluissa (henkilökohtainen apu ja liikkumisen tuki) laissa on määriteltä asiakkaalle myönnettävän palvelun vähimmäismäärä, ellei asiakas hae vähempää määrää. Näiden palveluiden osalta asiakkaan yksilöllisessä palvelupäätöksessä määritellään asiakkaalle myönnetty palvelun määrä, mutta asiakas voi itse päättää palvelun käytön ajankohdan, määrän ja tavan.

Vammaispalveluiden asiakkuudet ovat pitkäkestoisia, usein vuosikymmeniä jatkuvia, eikä asiakkaan palveluntarve useinkaan vähene ajan kuluessa. Päätökset tehdään toistaiseksi voimassa olevina, ellei asiakkaan oma etu, yksilöllinen tilanne tai palvelun luonne edellytä määräaikaista päätöstä.

Asiakkaiden palvelutarve yleensä kasvaa palvelutarpeen aiheuttavan sairauden edetessä ja/tai iän myötä, jolloin siirrytään kevyemmistä palveluista raskaampiin palveluihin. Palveluilla pyritään tukemaan asiakkaan toimintakyvyn säilymistä mahdollisimman pitkään.

Vammaispalvelujen toissijaisuus

Vammaispalvelut ovat toissijaisia suhteessa ensisijaiseen lainsäädäntöön. Asiakkaan palveluiden kokonaisuus voi koostua usean eri lainsäädännön mukaisista palveluista ja



vammaispalveluilla voidaan täydentää ensisijaisen lainsäädännön mukaisia palveluita tai toisinpäin.

Asiakkuuden alkaminen ja palvelutarpeen arviointi

Vammaispalvelujen asiakkuus alkaa yleensä asiakkaan tekemällä hakemuksella tai asian muulla tavoin vireilletulolla. Tämän jälkeen ammattilainen ottaa yhteyttä hakijaan ja sopii palvelutarpeen arvioinnin aloittamisesta ja/tai pyytää mahdollisia hakemusta täydentäviä liitteitä hakemukseen. Hakijan tulee toimittaa tarvittavat ja pyydettyt selvitykset diagnooseista ja toimintakyvystä.

Palveluita ei myönnetä pelkkien diagnoosien perusteella, vaan tilanne arvioidaan yksilöllisesti ja kohdentuen aina suhteessa haettuun vammaispalvelulain mukaiseen palveluun. Toimintakykyä tarkastellaan laaja-alaisesti – esimerkiksi kotona arjesta voi selviytyä ilman tukea, mutta kodin ulkopuolella asiakkaan tilanne voi olla toinen.

Palvelutarpeen arvioinnin periaatteet ja asiakassuunnitelma

Palvelutarpeen arvioinnissa selvitetään, onko asiakas oikeutettu haettuun vammaispalvelulain mukaiseen palveluun. Palvelutarpeen arviointi tehdään sosiaalihuoltolain ja sitä täydentävän uuden vammaispalvelulain säädösten mukaisesti.

Asiakkaalle laaditaan asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelma on suunnitelma niistä palveluista ja tukitoimista, joita vammaisen henkilö tarvitsee, ja se täydentää palvelutarpeen arviointia. Asiakassuunnitelman laatii virkasuhteinen sosiaalihuollon ammattihenkilö. Asiakkaan näkemys, toivomukset ja mielipiteet tarvittavista palveluista ja tukitoimista kirjataan asiakassuunnitelmaan, ja mikäli vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutuminen edellyttää erityisiä toimenpiteitä, on ne kirjattava asiakassuunnitelmaan.

Asiakassuunnitelma ei luo oikeutta palveluihin. Asiakassuunnitelma on asiakkaan ja sosiaalihuollon toteuttajan välinen toimintasuunnitelma. Palveluja ja tukitoimia haetaan useimmiten erillisellä hakemuksella. Asiakassuunnitelma toimii myönnettävien palvelujen pohjana ja perusteluna. Jos päätöksenteossa poiketaan asiakassuunnitelmana kirjatusta, tulee se perustella päätöksessä. Asiakassuunnitelmaa tehtäessä on vammaispalveluissa suositeltavaa tehdä kotikäynti asiakkaan kotiin.

Vammaispalvelulain mukaiset palvelut

Vammaispalvelulain perusteella voidaan myöntää seuraavia palveluja:

Valmennus

Henkilökohtainen apu



Erityinen osallisuuden tuki
Tuettu päätöksenteko
Vaativa moniammatillinen tuki
Asumisen tuki
Lapsen asumisen tuki
Lyhytaikainen huolenpito
Päivätoiminta
Työllistymistä tukeva toiminta ja työtoiminta
Liikkumisen tuki
Hengityslaitteen varassa elävän henkilön palvelut
Taloudellinen tuki hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle
Taloudellinen tuki

Vammaispalveluiden asiakasmääriä

Vammaispalvelulain ja erityishuoltolain mukaisia yleisimpiä palveluja saavien henkilöiden määrät Keski-Suomessa (sama henkilö voi saada useampaa palvelua):

Palveluasuminen	161
Tuettu asuminen	229
Ympäri vuorokautinen palveluasuminen	887
Asunnon muutostyö	135
Henkilökohtainen apu	1701
Laitospalvelu	24
Liikkumista tukeva palvelu	3722
Päivätoiminta	764
Työtoiminta	249
Yhteensä	7872

3.2. Vammaisten asema muissa hyvinvointialueen palveluissa

Vammaisten henkilöiden oikeudet, tarpeet ja osallisuusmahdollisuudet on huomioitava kaikissa hyvinvointialueen palveluissa ja toiminnoissa. Tämä on keskeinen osa YK:n vammaissopimuksen, Suomen perustuslain sekä uuden vammaispalvelulain velvoitteita.

Fyysinen esteettömyys, riittävät kommunikaatiotavat, sekä henkilöstön osaaminen vammaisuudesta vaikuttavat suoraan hoitoon pääsyyn ja hoidon laatuun. Erityisesti huomioitavia ovat:

- **Kohtelu ja kohtaaminen:** asiakaslähtöinen ja kunnioittava vuorovaikutus, jossa asiakkaan toimintakyvyn vaikutukset otetaan huomioon päätöksenteossa.
- **Kommunikaation saavutettavuus:** viittomakielisten, puhevammaisten ja neurokirjon asiakkaiden kanssa toimimiseen on oltava käytössä vaihtoehtoiset viestintämenetelmät ja tulkkauspalvelut. Näkövammaisten erityistarpeet on huomioitava.
- **Esteettömyys ja tiedonsaanti:** esimerkiksi ajanvaraus ja palveluohjaus tulee olla mahdollista myös puhelimitse ja kasvokkain – ei vain digipalvelujen kautta.
- **Palvelukokonaisuudet:** Palvelujen joustavuus ja riittävyys tilanteissa, joissa vammaispalveluiden ja muiden palveluiden rajapinta ei ole selkeä.

Kappaleessa 6 esitetään henkilöstön, vammaisjärjestöjen ja muiden kumppaneiden tapaamisissa sekä kyselyissä esiin nousseita kehittämistarpeita ja ehdotettuja toimenpiteitä, jotka liittyvät vammaispalvelujen ja hyvinvointialueen muiden palveluiden ja toiminnan kehittämiseen yhdenvertaisemmiksi.

4. Toimintaympäristön keskeiset muutostekijät ja haasteet

Vammaisille suunnattujen palvelujen toimintaympäristö on merkittävässä murroksessa, jossa useat samanaikaiset muutostekijät vaikuttavat palvelujen järjestämiseen, saatavuuteen ja laatuun. Näihin kuuluvat lainsäädännölliset uudistukset, henkilöstöresurssien riittävyys, kasvava palveluntarve sekä kustannusten jatkuva kasvu.

Vammaispalvelulain uudistus tuo mukanaan merkittäviä muutoksia palvelujen järjestämistapaan ja asiakkaiden oikeuksiin. Lain tavoitteena on yhdenvertaisuuden vahvistaminen, palvelujen saatavuuden parantaminen ja yksilöllisten tarpeiden parempi huomioiminen. Vammaispalvelulain perusteella järjestetään palveluita vain, jos muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole henkilön *yksilöllisen* palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä. Tämä korostaa hyvinvointialueen ja kunnan vastuuta

järjestää tavanomaisiin elämänvaiheisiin liittyviin tarpeisiin vastaavat palvelut ensisijaisen lain perusteella aina, jos niillä voidaan vastata vammaisen henkilön palvelutarpeeseen.

Uuteen lakiin sisältyy kolmen vuoden siirtymäaika. Esimerkiksi toistaiseksi voimassa olevat päätökset pysyvät voimassa enintään kolme vuotta uuden lain voimaantulosta, minkä jälkeen päätökset on muutettava vastaamaan uutta lakia. Siirtymävaiheen hallinta tuo mukanaan haasteita palveluiden jatkuvuuden turvaamisessa. Siirtymäajalla asiakkailla voi olla voimassa kolmen eri lain mukaisia päätöksiä, sosiaalityön tarvitsee tuntea kaikki nämä lait ja myös sosiaalihuoltolaki hyvin.

Uudistus vaatii hyvinvointialueelta uusia toimintamalleja, tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä sekä henkilöstön osaamisen vahvistamista.

Henkilöstön saatavuus on yksi keskeisimmistä vammaispalvelujen haasteista. Sosiaali- ja terveysalan työvoimapula vaikuttaa erityisesti vaativien asiakasryhmien kanssa työskentelevien ammattilaisten saatavuuteen. Rekrytoinnin vaikeudet voivat heikentää palvelujen laatua ja jatkuvuutta, mikä korostaa tarvetta henkilöstön työhyvinvointia ja pysyvyyttä tukeville toimenpiteille sekä uusille innovatiivisille ratkaisuille, kuten työnjaon kehittämiselle ja digitaalisten ratkaisujen hyödyntämiselle.

Palvelutarpeen kasvu on seurausta väestön ikääntymisestä, paremmasta diagnostiikasta ja lisääntyvästä tietoisuudesta yksilöllisistä oikeuksista. Yhä useampi tarvitsee monialaista ja pitkäkestoista tukea. Tämä lisää painetta palvelujärjestelmään, erityisesti asumispalveluissa, henkilökohtaisessa avussa ja perheiden tukimuodoissa. Samalla palvelujen on vastattava entistä yksilöllisemmin ja joustavammin asiakkaiden tarpeisiin. Väestön ikääntyminen vaikuttaa merkittävästi myös kaikkien hyvinvointialueen palveluiden käyttöön.

Kustannusten kasvu haastaa hyvinvointialuetta varmistamaan palvelujen taloudellisesti kestävänsä järjestämisen. Palvelutarpeen lisääntyessä resurssien käyttöä on tehostettava ja toimintaa suunnattava vaikuttavasti. Tämä edellyttää palvelurakenteen jatkuvaa arviointia, ennaltaehkäisevien toimintamallien vahvistamista, ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palveluiden kehittämistä vastaamaan myös vammaisen väestön tarpeisiin sekä strategista kumppanuutta esimerkiksi kuntien ja kolmannen sektorin kanssa.

5. Vammaisohjelman tavoitteet

Tässä kappaleessa on kuvattu vammaisohjelman keskeiset tavoitteet. Tavoitteet koskevat koko hyvinvointialueen toimintaa ja palveluja läpileikkaavasti. Ne ovat nousseet palveluiden käyttäjien, vammaisjärjestöjen, henkilöstön ja muiden sidosryhmien kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta.

5.1. Ihmislähtöisyys

Ihmislähtöisyys vammaisten henkilöiden kohtaamisessa tarkoittaa jokaisen yksilön arvostavaa ja kunnioittavaa kohtaamista – ei diagnoosin, toimintarajoitteen tai palvelutarpeen kautta. Kohtaaminen rakentuu kuuntelemiselle ja aidolle vuorovaikutukselle. Ihmislähtöinen kohtaaminen huomioi yksilölliset kommunikaation tarpeet sekä mahdollistaa osallisuuden päätöksentekoon omia palveluja koskevilla asioilla.

5.2. Osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet

Hyvinvointialueen vammaisohjelman keskeinen tavoite on edistää vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisia vaikutusmahdollisuuksia. Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon, ja tämä periaate ohjaa hyvinvointialueen toimia palveluissa, päätöksenteossa ja palveluiden kehittämisessä.

Osallisuuden toteutuminen edellyttää esteettömiä osallistumisen kanavia ja vammaisten henkilöiden tarpeiden huomioimista kaikessa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Hyvinvointialue sitoutuu kehittämään toimintamalleja, jotka mahdollistavat aidon ja vaikuttavan osallisuuden, kuten vammaisneuvoston aktiivisen osallistumisen päätöksentekoprosesseihin, saavutettavien viestintäkanavien käytön sekä palveluiden käyttäjälähtöisen kehittämisen.

Laki hyvinvointialueesta¹⁸ § 32 määrittää, että aluehallituksen on asetettava nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi hyvinvointialueen nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä, ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamiseksi hyvinvointialueen vanhusneuvosto sekä vammaisten henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi hyvinvointialueen vammaisneuvosto.

Lain mukaan vaikuttamistoimielinten jäsenet valitaan hyvinvointialueen kunnissa toimivien vastaavien vaikuttamistoimielinten jäsenistä. Vaikuttamistoimielimiin voidaan valita muitakin henkilöitä.

Keski-Suomen hyvinvointialueen vammaisneuvosto on perustettu syksyllä 2022. Neuvosto kokoontuu noin kuusi kertaa vuodessa. Kunnat nimeävät omat edustajansa alueelliseen vammaisneuvostoon. Vammaisneuvostolla on mahdollisuus täydentää kokoonpanoaan esimerkiksi järjestöjen edustajilla. Tähän ei kuitenkaan ole koettu tarvetta, vaan eri asiantuntijoita kutsutaan kokouksiin tarpeen mukaan.

¹⁸ Laki hyvinvointialueesta 611/2011

Vaikuttamistoimielimen toimintasääntö päivitetään valtuustokausittain. Toimielin toimittaa toimintasuunnitelman ja -kertomuksen aluehallitukselle vuosittain.

Vaikutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi hyvinvointialue järjestää säännöllisiä kuulemisia ja työpajoja, joissa vammaiset henkilöt ja heidän läheisensä voivat tuoda esiin näkemyksiään ja tarpeitaan. Keski-Suomen hyvinvointialueella on syksystä 2023 alkaen toiminut neljä kertaa vuodessa kokoontuva vammaispalveluiden asiakasosallisuusryhmä, jonka tavoitteena on saada vammaispalveluiden asiakkaiden ääntä esiin hyvinvointialueen vammaispalveluita kehitettäessä. Lisäksi alue kehittää osallistavia digitaalisia ratkaisuja, jotka tukevat eri tavoin vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon ajasta ja paikasta riippumatta.

Osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien edistämisessä hyvinvointialue tekee tiivistä yhteistyötä vammaisneuvoston sekä muiden sidosryhmien kanssa. Yhteistyö varmistaa, että vammaisten henkilöiden ääni kuuluu ja heidän oikeutensa toteutuvat kaikilla hyvinvointialueen toiminnan tasoilla.

Hyvinvointialue seuraa ja arvioi osallisuutta edistävien toimenpiteiden vaikuttavuutta säännöllisesti ja kehittää toimintaa saadun palautteen perusteella. Tavoitteena on rakentaa entistä osallistavampi ja yhdenvertaisempi hyvinvointialue, jossa jokainen voi vaikuttaa ja osallistua omien voimavarojensa mukaisesti.

Asiakaspalautetiedon mittaaminen, analysointi ja raportointi on yhtenäistä ja tavoitteellista koko hyvinvointialueella. Asiakaspalautteet tuottavat tietoa hoidon onnistumisesta, ohjaavat toiminnan kehittämistä ja antavat kuvan hyvinvointialueen palvelukulttuurista. Palautetta on mahdollista antaa usean kanavan kautta, kuten tekstiviestit, verkkosivun palautelomake ja ammattilaisen mobiilisovellus. Kaikissa palveluissa on käytössä kansalliset, yhtenäiset mittarit. Palautteet käydään läpi työyhteisössä kuukausittain ja tiedon perusteella tunnistetaan kehittämisen painopistealueita.

5.3. Esteettömyys

Esteettömyys on edellytys vammaisten henkilöiden itsenäiselle elämälle, osallisuudelle ja yhdenvertaisille mahdollisuuksille hyvinvointialueella. Keski-Suomen hyvinvointialue sitoutuu edistämään fyysistä, digitaalista ja asenteellista esteettömyyttä kaikessa toiminnassaan. Tavoitteena on kehittää ympäristöjä, palveluita ja viestintää siten, että ne ovat saavutettavissa kaikille yksilöllisistä tarpeista riippumatta.

Fyysinen esteettömyys

Fyysinen esteettömyys tarkoittaa mm. esteettömiä kulkureittejä, julkisia tiloja ja liikennevälineitä.

Tilojen osalta hyvinvointialueella noudatetaan asetusta rakennusten esteettömyydestä (2017) ja ympäristöministeriön ohjetta esteettömyydestä. Vuokrakiinteistössä tulee asetukset ja ohje toteutua, tämä huomioidaan vuokrasopimuksessa. Kiinteistöomistajan vastuulla on esteettömyyden huomioiminen ja varmistaminen.

Jos kiinteistön käyttötarkoitus muuttuu alkuperäisestä käyttötarkoituksesta, tällöin tulee arvioida esteettömyys uudelleen.

Hyvinvointialue huolehtii, että kaikki uudet rakennukset ja tilat suunnitellaan esteettömiksi valtioneuvoston asetusten mukaisesti ja vammaisten henkilöiden tarpeet huomioiden.

Olemassa olevien tilojen esteettömyyttä arvioidaan kiinteistön käytön ja teknisen kunnan perusteella.

Esteettömyydessä tulee kiinnittää huomiota erityisesti:

- kivijalkapalvelujen saavutettavuuteen (esim. mammografian sijaan mahdollisuus ultraäänitutkimukseen niille naisille, kenelle röntgentutkimus on teknisesti mahdoton toteuttaa)
- erityisryhmien tarpeisiin (esim. valaistus, ääniopasteet, lattiamerkinnät)
- liikkuvien palveluiden esteettömyyteen

5.3.1. Digitaalinen esteettömyys

Digitaaliset palvelut ovat olennainen osa saavutettavuutta. Hyvinvointialue kehittää verkkosivustoja, sähköisiä asiointipalveluita ja viestintämateriaaleja saavutettavuusstandardien mukaisesti. Palveluiden tulee toimia erilaisilla apuvälineillä ja olla ymmärrettäviä kaikille käyttäjäryhmille.

On tärkeää huomioida, että kaikilla ei ole pankkitunnuksia – tällöin he eivät voi kirjautua sähköisiin palveluihin tai käyttää sähköistä allekirjoitusta. Pankkitunnusten luovuttaminen toiselle ei ole sallittua, mikä vaikeuttaa esimerkiksi asiointia tai rahan nostamista tai pankkikortilla maksamista toisen puolesta (maksupalvelulaki¹⁹).

¹⁹ [Maksupalvelulaki](#)

5.3.2. Asenteellinen esteettömyys

Fyysisten ja digitaalisten esteiden lisäksi on purettava myös **asenteellisia esteitä**. Hyvinvointialue edistää asenteellista esteettömyyttä panostamalla henkilöstön ja palveluntuottajien koulutukseen ja viestintään. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä vammaisten henkilöiden oikeuksista ja tarpeista, vahvistaa yhdenvertaisuutta ja vähentää ennakkoluuloja.

5.4. Saavutettavuus

Saavutettavuus tarkoittaa sitä, että hyvinvointialueen tarjoamat palvelut, viestintä ja osallistumismahdollisuudet ovat kaikille ihmisille helposti käytettävissä ja ymmärrettävissä. Hyvinvointialue edistää saavutettavuutta huomioimalla fyysiset, viestinnälliset, digitaaliset ja sosiaaliset esteet palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa.

Kielellinen ja viestinnällinen saavutettavuus varmistetaan tuottamalla tiedotus- ja viestintämateriaaleja selkeällä ja ymmärrettävällä kielellä, tarvittaessa myös eri kieliversioina ja selkokielellä. Lisäksi tarjotaan viittomakielen tulkkausta sekä kommunikointia tukevia menetelmiä. Tietoa palveluista ja ohjeistuksista tulee olla saatavilla monikanavaisesti – verkossa, painettuna, puhelimitse ja kasvokkain.

Digitaalinen saavutettavuus edellyttää, että sähköiset palvelut kuten www.hyvaks.fi/asioi-verkossa ja Keski-Suomen hyvinvointialueen mobiilisovellus (OmaHyvaks) ovat esteettömiä, toimivat eri laitteilla ja soveltuvat myös niille, joilla on esimerkiksi näkö-, kuulo- tai kognitiivisia rajoitteita. Kaikilla ei kuitenkaan ole mahdollisuutta käyttää digipalveluita, joten vaihtoehtoiset asiointitavat kuten puhelin, tekstiviesti, henkilökohtainen asiointi tulee turvata.

Palveluiden saavutettavuus arjessa tarkoittaa, että palvelupolut ja käytännön ratkaisut suunnitellaan asiakaslähtöisesti ja eri vammaryhmienkin tarpeet huomioiden. Asiakkaiden palvelutarpeiden oikea arviointi kaikissa sote-palveluissa edellyttää kattavaa ja ajantasaista tietoa asiakkaan tilanteesta. Tämä on perusta oikea-aikaisille ja tarkoituksenmukaisille palveluille.

Palveluiden saavutettavuus arjessa näkyy monin tavoin. Esimerkiksi hoitotarvikkeiden tilaus tulee olla mahdollista tehdä myös puhelimitse. Lokerikkopalveluiden fyysinen saavutettavuus on varmistettava kaikille käyttäjille.

Myös vammaisille suunnattujen palveluiden, kuten esimerkiksi hyvinvointialueen henkilökohtaisen avun keskuksen (Havu-keskus) saavutettavuus ja toiminnasta tiedottaminen on varmistettava. Erityisesti on tärkeää huolehtia siitä, että tieto tavoittaa kaikki asiakasryhmät.

Fyysinen saavutettavuus varmistetaan esteettömillä tiloilla, selkeillä opasteilla ja palveluiden maantieteellisellä saavutettavuudella.

Saavutettavuuden parantaminen kokonaisuudessaan on keskeinen osa vammaisohjelmaa. Tavoitteena on varmistaa, että jokainen ihminen voi käyttää palveluita yhdenvertaisesti ja ilman esteitä.

5.5. Vammaisten asema hyvinvointialueen palveluissa

Vammaisohjelman keskeinen tavoite on turvata vammaisten henkilöiden yhdenvertainen asema hyvinvointialueen palveluissa. Hyvinvointialue varmistaa, että palvelut ovat kattavia, yksilöllisiin tarpeisiin perustuvia ja helposti saavutettavia. Tavoitteena on edistää itsenäistä elämää, osallisuutta ja hyvinvointia.

Hyvinvointialue sitoutuu kehittämään palveluitaan yhdessä vammaisten henkilöiden, heidän läheistensä ja vammaisjärjestöjen kanssa. Asiakslähtöisyys ja yksilöllinen palvelusuunnittelu ovat keskeisiä periaatteita, jotka varmistavat, että jokainen saa tarvitsemansa tuen ja palvelut ilman tarpeetonta byrokratiaa tai viivästyksiä.

Lisäksi hyvinvointialue huolehtii siitä, että vammaisia asiakkaita kohtaava henkilöstö saa riittävästi koulutusta vammaisten henkilöiden oikeuksista, erityistarpeista ja palvelujen laadukkaasta toteuttamisesta. Hyvinvointialue myös seuraa palvelujen laatua ja vaikuttavuutta säännöllisesti sekä tekee tarvittavia muutoksia varmistaakseen, että palvelut vastaavat asiakkaiden tarpeisiin parhaalla mahdollisella tavalla.

5.6. Arjen turvallisuus

Arjen turvallisuus on keskeinen osa vammaisten henkilöiden hyvinvointia ja itsenäistä elämää. Hyvinvointialue sitoutuu varmistamaan, että vammaisten henkilöiden palvelut ja tukitoimet ovat turvallisia. Turvallisuuden takaamiseksi hyvinvointialue kehittää toimintamalleja, joilla varmistetaan esimerkiksi turvallinen liikkuminen hyvinvointialueen tiloissa sekä asianmukainen tuki ja apuvälineet arjessa selviytymiseen. Vammaisten henkilöiden itsenäisyyttä ja turvallisuutta tuetaan tarjoamalla tarvittavia palveluita ja apuvälineitä, jotka mahdollistavat turvallisen ja sujuvan arjen.

Turvallisuuden takaaminen edellyttää osaavaa henkilöstöä. Hyvinvointialue kouluttaa henkilöstöä ja palveluntuottajia tunnistamaan vammaisten henkilöiden turvallisuuteen liittyviä erityistarpeita ja reagoimaan niihin tehokkaasti.

Turvallisuustyö ulottuu fyysisten tilojen lisäksi myös digitaaliseen ja sosiaaliseen toimintaympäristöön. Hyvinvointialue panostaa:

- selkeään ja saavutettavaan tiedottamiseen turvallisesta asioinnista sekä
- koulutukseen digitaalisten palvelujen turvallisesta käytöstä.

Pelastuslaitoksen rooli

Pelastuslaitoksen toiminnassa heijastuu yhteiskunnan moninaistuminen, väestön ikääntyminen ja palvelurakenteen murros. Yhä useammat huonokuntoiset asuvat kotonaan. Tämän vuoksi turvallisuuskulman merkitys kasvaa entisestään.

Erityistä huomiota on kiinnitettävä:

- rakennusten palo- ja poistumisturvallisuuteen
- hyvinvointialueen kiinteistöjen sekä palvelu- ja tukiasumisyksiköiden poistumisturvallisuussuunnitelmiin
- poistumisharjoitusten säännöllisyyteen
- henkilöstön turvallisuusosaamisen jatkuvaan vahvistamiseen

Pelastuslaitos tukee hyvinvointialuetta lakisääteisessä viranomaisroolissaan rakennusten poistumisturvallisuuden ja henkilökunnan osaamisen kehittämisessä. Turvallisuus on yhteinen tehtävä, joka edellyttää toimivaa yhteistyötä, selkeitä rakenteita ja ennakoivaa otetta.

Omavalvontaohjelman rooli arjen turvallisuuden edistämisessä

Omavalvontaohjelma on keskeinen väline, jolla hyvinvointialue määrittelee, miten sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä pelastustoimen palvelujen toteutumista, turvallisuutta ja laatua sekä palvelujen yhdenvertaista toteutumista seurataan ja miten havaitut puutteellisuudet korjataan.

Arjen turvallisuuden näkökulmasta omavalvontaohjelma:

- Seuraa turvallisuuden toteutumista palveluissa
- Tunnistaa puutteita tai riskejä esimerkiksi tilojen esteettömyydessä, poistumisturvallisuudessa, apuvälineiden käytössä tai henkilökunnan toiminnassa.
- Varmistaa henkilöstön osaamisen ajantasaisuuden esimerkiksi turvallisuuskoulutusten kattavuuden ja vaikuttavuuden osalta.

- Kirjaa vastuut havaittujen epäkohtien korjaamiseksi sekä seuraa niiden toteutumista.

5.7. Kumppanuus ja yhteistyö

Hyvinvointialueella tavoitteena on tiivistää kumppanuutta ja yhteistyötä kuntien, järjestöjen, seurakuntien sekä muiden sidosryhmien kanssa, jotta voimme entistä paremmin vastata vammaisten henkilöiden moninaisiin tarpeisiin. Yhteistyötä kehittämällä varmistamme, että palvelut ovat saavutettavia, vaikuttavia ja asiakaslähtöisiä. Tavoitteena on, että jokainen osapuoli tunnistaa oman roolinsa ja vaikutusmahdollisuutensa osana yhteistä työtä. Näin voimme rakentaa toimivan ja osallistavan palvelukokonaisuuden, joka tukee vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa.

6. Kehittämiskohteet ja toimenpiteet Keski-Suomen hyvinvointialueella

Ohjelman valmistelun aikana on tunnistettu useita konkreettisia kehittämistarpeita, jotka vaikuttavat suoraan vammaisten henkilöiden yhdenvertaiseen asemaan, palveluiden saatavuuteen ja arjen sujuvuuteen. Näihin havaintoihin on päädytty niin henkilöstön kyselyiden, asiantuntijakeskustelujen kuin sidosryhmien palautteiden kautta.

Tässä kappaleessa kuvataan vammaisneuvostolta, henkilöstöltä, vammaisjärjestöiltä ja muilta kumppaneilta nousseita kehittämisehdotuksia ja esitettyjä toimenpiteitä näihin kehittämiskohteisiin vastaamiseksi. Esille nousseet teemat koskevat muun muassa (kehitys)vammaisten henkilöiden pääsyä tarvitsemiinsa palveluihin, henkilöstön osaamistarpeita, palveluohjauksen ja tiedonsaannin haasteita sekä yhteistyön rakenteiden vahvistamista vammaisjärjestöjen ja kolmannen sektorin kanssa.

Henkilöstön näkemyksiä nykytilasta, haasteista ja kehittämiskohteista on kerätty Webropol-kyselyllä, työkokouksissa sekä vierailuilla vammaisten asumisyksiköihin ja päivätoimintaan. Vammaisjärjestöillä oli mahdollisuus antaa palautetta yhteisessä Teams-kokouksissa sekä Webropolin kautta. Vammaisjärjestöjä kuultiin erillisessä tilaisuudessa. Lisäksi luottamushenkilöt ovat antaneet näkemyksiään kokouksissa.

Seuraava alaluku kokoaa keskeiset kehittämiskohteet, joiden edistäminen tukee ohjelman tavoitteita – erityisesti osallisuuden, saavutettavuuden, ihmislähtöisyyden ja palvelujen laadun vahvistamista.

6.1. Kehittämiskohteet

Kehitysvammaisuusdiagnoosi voi rajata muiden palveluiden ulkopuolelle

Ohjelman valmistelun aikana henkilöstön kyselyssä nousi esiin huoli erityisesti siitä, että kehitysvammaisuusdiagnoosi voi rajata henkilöitä heidän tarvitsemiensa palveluiden ulkopuolelle. Esiin nousi huoli, että tällä hetkellä kehitysvammaisilta jää saamatta esimerkiksi päihde-, mielenterveys-, ikääntyneiden tai terveystalveta.

Erityisesti terveydenhuollossa somaattiset oireet saatetaan herkästi tulkita osaksi kehitysvammaisuutta, jolloin oireiden taustalla olevia syitä ei tutkita riittävästi. Tämä voi johtaa puutteelliseen hoitoon ja yksilöllisten tarpeiden sivuuttamiseen. Jokaisella on oikeus asianmukaiseen tutkimukseen ja yksilölliseen hoitoon diagnoosista riippumatta.

Monissa keskusteluissa nousi esille tarve monialaisen yhteistyön tiivistämiseen. Eri alojen ammattilaisten (kuten sosiaalityöntekijät, terveydenhuollon ammattilaiset, kuntoutusohjaajat) tulee tehdä tiivistä yhteistyötä, jotta vammaisen henkilön tarpeet voidaan kartoittaa kokonaisvaltaisesti ja vastata niihin tehokkaasti. Eri alojen ammattilaiset voivat osallistua yhdessä esimerkiksi kuntoutussuunnitelmien laatimiseen, tukitoimien koordinoimiseen tai asumisratkaisujen suunnitteluun.

Henkilöstön koulutustarpeet

Useissa keskusteluissa on noussut esiin tarve vahvistaa henkilöstön osaamista vammaisten henkilöiden kohtaamisessa. Erityisesti muistisairaiden vammaisten henkilöiden kohtaaminen, hoito ja palveluiden yhteensovittaminen on noussut keskeiseksi koulutustoiveeksi. Osaamisen vahvistaminen tukee yhdenvertaista palvelua ja asiakkaiden arvokasta kohtaamista.

Lisäksi henkilöstö on toivonut intranettiin perustettavaa tietopankkia, johon koottaisiin keskeistä ja ajantasaista tietoa vammaisuuteen liittyvistä teemoista, toimintamalleista ja ohjeistuksista. Tämä palvelisi henkilöstöä tiedon hakemisessa ja nopeassa arjen työssä tarvittavien ratkaisujen löytämisessä.

Myös säännölliset, koko henkilöstölle suunnatut avoimet tietoiskut ja koulutustilaisuudet ovat toivottuja. Ne tarjoavat mahdollisuuden päivittää tietoa, jakaa parhaita käytäntöjä ja vahvistaa yhteistä ymmärrystä vammaisten henkilöiden palveluiden laadukkaasta toteuttamisesta.

Toimipisteiden saavutettavuus ja asiakasohjauksen kehittäminen

Asiakkaiden ja heidän läheistensä on tällä hetkellä haastavaa löytää tarvitsemiaan palveluita, sillä yhteystiedot ja palvelunumerot ovat hajallaan eri kanavissa ja niitä on runsaasti. Tämä vaikeuttaa palvelujen saavutettavuutta ja hidastaa asiakasohjausta.

Hyvinvointialueen tuleekin selkeyttää palveluohjauksen rakenteita, keskittää yhteystiedot helposti löydettävään paikkaan sekä kehittää yhden luukun periaatteella

toimivia neuvontakanavia. Näin varmistetaan, että asiakkaat pääsevät sujuvasti ja oikea-aikaisesti tarvitsemiensa palvelujen piiriin.

Yhteistyö ja kumppanuudet

Kumppanuus ei synny itsestään, vaan edellyttää toimivia rakenteita, säännöllistä vuorovaikutusta ja yhteisesti määriteltyjä tavoitteita. Vammaisjärjestöillä ja kolmannen sektorin toimijoilla on arvokasta asiantuntemusta ja kokemustietoa, jota voidaan hyödyntää palvelujen kehittämisessä ja vaikuttavuuden parantamisessa.

Hyvinvointialue on saanut monin osin kiitosta yhteistyön avoimuudesta, rakentavasta vuorovaikutuksesta ja kuuntelevasta asenteesta. Kuitenkin yhteistyön rakenteiden ja yhteisten tavoitteiden selkeyttämisessä on edelleen parannettavaa.

Jotta kumppanuus olisi pitkäjänteistä ja vaikuttavaa, tarvitaan yhteisiä toimintamalleja, roolien selkeyttämistä ja jaettua ymmärrystä. Yhteistyön kehittäminen tukee laajasti ohjelman keskeisiä tavoitteita – kuten osallisuutta, ihmislähtöisyyttä ja saavutettavuutta.

Lisäksi keskusteluissa nousi muitakin toimenpide-ehdotuksia, jotka ovat listattuna seuraavan alaluvun taulukossa.

6.2. Toimenpiteet

Vammaisohjelman toimenpiteet

Alla olevaan taulukkoon on listattu kuhunkin tavoitteeseen liittyvät toimenpiteet, kuka vastaa niiden edistämisestä sekä kuhunkin toimenpiteeseen liittyvät mittarit.

1. Ihmislähtöisyys – kohdataan ihminen vamman takana

1. Ihmislähtöisyys – kohdataan ihminen vamman takana		
Toimenpiteet	Omistaja / kuka vastaa	Mittarit
Koulutusten järjestäminen koko henkilöstölle; kohtaamisen ja dialogitaitojen vahvistaminen valmennuksin	Koulutuspalvelut	Koulutusten määrä ja osallistumisprosentti, asiakastytytyväisyys



• Tietoiskut eri teemoista	Koulutuspalvelut, vammaispalvelut	Tietoiskujen määrä ja osallistumisprosentti, asiakastytytyväisyys
• Tietopankki Polku-intraan	Vammaispalvelut, terveydenhuolto	Tietopankin toteutus intraan; sivulla kävijöiden määrä

2. Osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien parantaminen

2. Osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien parantaminen		
Toimenpiteet	Omistaja / kuka vastaa	Mittarit
• Osallisuutta lisäävien työpajojen ja kuulemistilaisuuksien järjestäminen säännöllisesti (esim. lapsiperheet, työikäiset ja ikääntyneet)	Hyvinvointi ja kumppanuudet, viestintä	Tilaisuuksien määrä ja osallistujamäärät
• Vammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä osallistaminen palvelujen kehittämiseen kokemusasiantuntijana	Kaikki palvelualueet	Kokemusasiantuntijoiden määrä, osallistumiskerrat
• Vammaispalveluiden asiakasosallisuusryhmän toiminnan kehittäminen	Vammaispalvelut	Tapaamiset ja esiin nousseet asiat ja kehittämiskohteet

3. Esteettömyyden edistäminen

3. Esteettömyyden edistäminen		
Toimenpiteet	Omistaja / Kuka vastaa	Mittarit
• Esteettömyyden varmistaminen hyvinvointialueen tiloissa	Tilapalvelut	Kartoitettujen ja korjattujen esteettömyyspuutteiden määrä



Esteettömyys huomioidaan uusien tilojen ja palveluiden suunnittelussa	Hankintapalvelut, tilapalvelut	Esteettömyyskriteerien sisällyttäminen hankintaehtoihin
---	--------------------------------	---

4. Saavutettavuuden parantaminen

4. Saavutettavuuden parantaminen		
Toimenpiteet	Omistaja / Kuka vastaa	Mittarit
Digitaalisten palveluiden saavutettavuuden kehittäminen	Viestintä, ICT	Saavutettavuusauditoinnin tulokset
Verkkosivut täyttävät saavutettavuusvaatimukset	Viestintä	Verkkosivuston saavutettavuusraportti
Selkokielen palveluoppaan julkaisu vuoden 2025 loppuun mennessä	Viestintä	Julkaisun ajankohta, ladattavuus ja käyttötilastot
Palvelusivujen uudistus – kaikki keskeiset palvelut selkokielellä vuoteen 2026 mennessä	Viestintä, palvelualueet	Uudistettujen sivujen määrä, selkokielisyytaso
Materiaalien tarjoaminen viittoma- ja selkokielellä	Viestintä	Julkaistujen materiaalien määrä, kielivalikoima
Asiakaspolkujen ja palveluprosessien mallintaminen (service blueprint)	Viestintä, sote	Mallinnettujen prosessien määrä, asiakaskokemuksen mittaukset

5. Vammaisten aseman vahvistaminen hyvinvointialueen palveluissa

5. Vammaisten aseman vahvistaminen hyvinvointialueen palveluissa		
Toimenpiteet	Omistaja / Kuka vastaa	Mittarit



Monialaisen yhteistyön ja palveluintegraation vahvistaminen – yhdyspinnan asiakasohjausryhmä	Sosiaalipalvelut	Asiakastyytyväisyys
Henkilökohtaisen avun ja tukipalveluiden kehittäminen yksilöllisiin tarpeisiin perustuen	Vammaispalvelut	Asiakastyytyväisyys

6. Arjen turvallisuuden varmistaminen

6. Arjen turvallisuuden varmistaminen		
Toimenpiteet	Omistaja / Kuka vastaa	Mittarit
Poistumis-turvallisuuden ylläpitäminen	Pela, turvallisuuspalvelut	Suoritettut poistumisharjoitukset, raportit
Turvallisuusviestinnän kehittäminen eri asiakasryhmille soveltuvaksi	Viestintä, Pela	Viestintämateriaalien määrä ja ymmärrettävyys
Henkilöstön turvallisuusosaamisen vahvistaminen säännöllisillä koulutuksilla	Koulutuspalvelut, Pela	Koulutettujen työntekijöiden määrä, osaamiskyselyt

7. Kumppanuuden ja yhteistyön vahvistaminen

7. Kumppanuuden ja yhteistyön vahvistaminen		
Toimenpiteet	Omistaja / Kuka vastaa	Mittarit

• Yhteistyörakenteiden dokumentointi ja kehittäminen	Hyvinvointi ja kumppanuudet	Dokumentoitujen yhteistyörakenteiden määrä ja toimivuus, yhteistyön sujuvuus
• Verkostotapaamisten vakiinnuttaminen järjestöjen kanssa	Hyvinvointi ja kumppanuudet, vammaispalvelut	Tilaisuuksien lukumäärä, osallistujat
• , Vertaistoiminnan ja kokemusasiantuntijatoiminnan laajentaminen	OLKA-toiminta, hyvinvointi ja kumppanuudet	Toimintakertomukset, osallistujien palaute
• Yhteiskehittämispilotit (esim. palvelumuotoilu, asiakasraadit, asiakastytyväisyyden kehittäjäryhmä)	Vammaispalvelut, terveyspalvelut	Pilotointien määrä, vaikutusten arviointi
• Alueellisen vammaisneuvoston ja kuntien neuvostojen tiivis yhteydenpito	Konsernipalvelut	Saapuneet viestit, aloitteet, kannanotot ja lausunnot

7. Ohjelman toteutus, seuranta ja arviointi

Hyvinvointialue sitoutuu vammaisohjelman käytännön toteutukseen systemaattisesti ja tavoitteellisesti. Ohjelman toimenpiteet jalkautetaan osaksi hyvinvointialueen eri palveluita ja toimintaa. Tämä edellyttää tiivistä yhteistyötä vammaisneuvoston, palvelunkäyttäjien ja asiantuntijoiden kanssa.

Toimenpidetaulukossa on merkitty ”omistaja” kullekin toimenpiteelle, joka vastaa toteutuksesta.

Ohjelman toteutumista seurataan säännöllisesti määriteltyjen mittareiden ja raportoinnin avulla. Arviointi perustuu niin määrälliseen kuin laadulliseen dataan, asiakaspalautteeseen ja yhteistyötahojen näkemyksiin. Hyvinvointialue varmistaa, että vammaisten henkilöiden ääni kuuluu arviointiprosessissa, ja että heidän kokemuksensa ja tarpeensa ohjaavat ohjelman jatkuvaa kehittämistä.

Myös hyvinvointialueen vammaisneuvosto seuraa aktiivisesti ohjelman toimenpiteiden toteutumista.



Lähteet:

Keski-Suomessa poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet vammaispalvelujen kehittämiseen, [Keski-Suomessa poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet vammaispalvelujen kehittämiseen – Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus](#)

Sotkanet - tilastotieto

Kelan vammaisetuustilasto: [Kelan vammaisetuustilasto 2023 | FPA-statistik Förmåner för personer med funktionsnedsättning 2023](#)

LIITE 1 - Ihmisoikeussopimukset – tarkempi kuvaus

Ihmisoikeussopimukset

Hyvinvointialueen vammaisohjelman kannalta keskeiset ihmisoikeussopimukset ohjaavat vahvasti ohjelman arvoja, tavoitteita ja palvelujen järjestämisen velvoitteita.

Vammaispolitiikan lähtökohtana ovat perus- ja ihmisoikeudet. Vammaisten henkilöiden syrjimättömyys on kirjattu Suomen perustuslakiin, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Suomi on myös sitoutunut Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ja Euroopan unionin (EU) jäsenvaltiona edistämään kaikille avointa yhteiskuntaa ([Vammaispolitiikka - Sosiaali- ja terveysministeriö 2024²⁰](#).)

Perustuslain perusoikeusnormistolla on monia yhtäläisyyksiä Suomea sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Velvoittavien ihmisoikeusnormien lisäksi ihmisoikeusvelvoitteilla on merkitystä perus- ja ihmisoikeusmyönteisen tulkinnan ohjaajana yksilöllisessä päätöksenteossa. Esimerkiksi sosiaalihuollon järjestämisen näkökulmasta ihmisoikeudet määrittävät erityisesti ihmisten kohtelua ja palveluiden vähimmäistasoa. ([HE 191/2022²¹](#) vp.)

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaiset oikeudet ja mahdollisuudet oikeuksien toteuttamiseen ovat kansainvälisten ihmisoikeussopimusten keskeisiä tavoitteita. Valtioiden on sekä kunnioitettava vammaisten henkilöiden oikeuksia että edistettävä niiden toteutumista käytännössä. Yhdenvertaisuutta edistävät esteettömyys, syrjinnän kieltä, kohtuullinen mukauttaminen sekä tarvittavat palvelut, tukitoimet ja apuvälineet. (HE 191/2022 vp. **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty..**)

Keskeisiä kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia

TSS-sopimus

Yhdistyneiden kansakuntien taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.** ([SopS 6/1976²²](#)) eli TSS-sopimus on hyväksytty vuonna 1966 ja se on astunut kansainvälisesti voimaan 1976, jolloin myös Suomi on ratifioinut sopimuksen. Sopimuksessa säädetään kaikkien sopimusvaltion oikeudenkäytön piirissä olevien ihmisten, ml. vammaisten henkilöiden, oikeudesta muun muassa yhdenvertaiseen kohteluun, sosiaaliturvaan, tyydyttävään

²⁰ STM: Vammaispolitiikka

²¹ Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi

²² Asetus taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen voimaansaattamisesta

elintasoon, työhön ja terveyteen. Vuonna 1994 TSS-sopimuksen täytäntöönpanoa valvova komitea on lisäksi antamassaan vammaisia henkilöitä koskevassa yleiskommentissa (E/1995/22) eksplisiittisesti vahvistanut myös vammaisten henkilöiden kuulumisen TSS-sopimuksen soveltamisalaan.

Vammaisyleissopimus

[Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista](#)**Virhe.**

Kirjanmerkkiä ei ole määritetty. (SopS 26 ja 27/2016; YK:n vammaisyleissopimus, vammaisyleissopimus) ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat Suomessa voimaan kesäkuussa 2016. Vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista.

Vammaisyleissopimuksen mukaan julkisen vallan on perustuslain (731/1999²³) 22 §:n mukaisesti turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ratifioituaan sopimuksen Suomi on sitoutunut turvaamaan sopimuksessa määritellyt oikeudet. Vammaisyleissopimus on Suomessa osa kansallista lainsäädäntöä. Sen mukaisesti viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan ottaa huomioon vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja edistäminen.

Vammaisyleissopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaisyleissopimuksen 3 artikla listaa sopimuksen yleiset periaatteet, joita ovat yksilöllisen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, syrjimättömyys, täysimääräinen osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan, vammaisten moninaisuuden hyväksyminen, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo sekä esteettömyys ja saavutettavuus. Uuden vammaispalvelulain (675/2023) 1 §:n mukaan lain tarkoitus on 1) toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä; 2) tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista; 3) turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. Uuden vammaispalvelulain 1 §:n voidaan katsoa toteuttavan tältä osin myös voimassa olevan vammaisyleissopimuksen periaatteita. (Merja Heikkonen, STM, 4.3.2025.)

Vammaisyleissopimuksella lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista, mikä parantaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan.

²³ Perustuslaki 731/1999

Vammaisyleissopimus korostaa vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistamista ja osallistumista kaikkeen heitä koskevaan päätöksentekoon.

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (VANE). Neuvottelukunnan tehtävänä on helpottaa yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvää toimintaa valtionhallinnon ja yhteiskunnan eri aloilla ja tasoilla. Neuvottelukunta laatii toimikausilleen YK:n vammaisyleissopimuksen kansallisen toimintaohjelman. ([Vammaispolitiikka - Sosiaali- ja terveysministeriö 2024](#)**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**) Tällä hetkellä käynnissä on kolmas toimintaohjelmakausi (v. 2023-2027). ([Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen : YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2023–2027 - Valto 2024](#)²⁴.)

Lapsen oikeuksien sopimus

Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa sopijavaltioita edistämään aktiivisesti sopimuksessa turvattujen oikeuksien toteutumista. Tämä sitoo myös sopijavaltioiden lainsäätäjiä. Lapsen oikeuksien sopimus on sisällöllisesti laaja ja se turvaa kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia; taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia sekä erityisiä lapsen suojelua koskevia oikeuksia. Sopimus velvoittaa ottamaan huomioon ensisijaisesti lapsen edun kaikissa lapsia koskevissa toimissa.

Lapsen oikeuksien sopimus turvaa myös nimenomaisesti vammaisten lapsen oikeuden täysipainoiseen ja hyvään elämään. Tämä sisältää vammaisen lapsen mahdollisuuden koulunkäyntiin, koulutukseen, terveydenhuolto- ja kuntoutuspalveluihin, ammattikoulutukseen ja virkistystoimintaan. Sopimus ottaa huomioon vammaisen lapsen ja hänen hoidostaan vastaavan henkilön oikeuden tarvitsemaansa apuun.

YK:n lapsen oikeuksien komitea valvoo yleissopimuksen täytäntöönpanoa ja sopimusvaltioiden on viiden vuoden määräajoin raportoitava komitealle niistä lainsäädännöllisistä ja hallinnollisista toimista, joilla yleissopimuksessa tunnistettuja oikeuksia on pantu täytäntöön.

Euroopan unionin vammaispolitiikka

Euroopan unionin (EU) kaikki jäsenmaat ovat ratifioineet YK:n vammaisyleissopimuksen. Keväällä 2021 Euroopan komissio julkaisi EU:n vammaisten henkilöiden oikeuksien strategian vuosille 2021-2030. Sen keskeisiä periaatteita ovat yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys, ja tavoitteena on varmistaa vammaisten

²⁴ Sosiaali- ja terveysministeriö: Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2023–2027

henkilöiden täysipainoinen osallistuminen yhteiskunnan toimintaan. EU-tason toimenpiteillä voidaan tukea kansallisia toimenpiteitä ja edistää jäsenmaiden tiedon ja kokemuksen vaihtoa. Strategiassa korostetaan sitä, että sen tavoitteiden toteutuminen vaatii sitoutumista jäsenvaltioiden lisäksi alue- ja paikallisviranomaisilta.

([Vammaispolitiikka - Sosiaali- ja terveysministeriö 2024](#)**Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty..**)

Vammaisten henkilöiden oikeuksien strategian keskeisiä direktiivejä vammaispolitiikan kannalta ovat muun muassa neuvoston direktiivi 2000/78/EY yhdenvertaisesta kohtelusta työssä ja ammatissa (työsyrintädirektiivi), Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/2102 julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta (saavutettavuusdirektiivi) ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/882 tuotteiden ja palveluiden esteettömyysvaatimuksista (esteettömyysdirektiivi). (HE 191/2022 vp.)

Euroopan unionin perussopimukseen sisältyy vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevia määräyksiä. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 2 artiklassa mainitaan vähemmistöihin kuuluvien oikeudet unionin perustana olevina arvioina. Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 10 artiklassa todetaan unionin pyrkivän politiikkojensa ja toiminnan määrittelyssä ja toteuttamisessa torjumaan kaiken, muun muassa vammaisuuteen perustuvan, syrjinnän. Euroopan unionin perusoikeusasiakirjan 21 artiklassa kielletään vammaisuuteen perustuva syrjintä ja 26 artiklassa unioni tunnustaa vammaisten oikeuden päästä osalliseksi toimenpiteistä, joilla edistetään heidän itsenäistä elämäänsä, ammatillista ja yhteiskunnallista sopeutumistaan sekä osallistumistaan yhteiskunnalliseen elämään kunnioittaen tätä oikeutta. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 24 artiklan mukaan lapsella on oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon, lapsen on saatava ilmaista vapaasti mielipiteensä ja lapsen mielipide on otettava huomioon häntä koskevissa asioissa hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Lisäksi kaikissa lasta koskevissa viranomaisten tai yksityisten laitosten toimissa on otettava huomioon lapsen etu. (HE 191/2022 vp.)

Euroopan neuvosto

Suomi on sitoutunut noudattamaan uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan (80/2002) 15 artiklaa, joka turvaa vammaisten henkilöiden oikeutta itsenäisyyteen, yhteiskuntaan sopeutumiseen ja yhteiskunnalliseen elämään osallistumiseen. Suomi on sitoutunut:

- ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin järjestääkseen vammaisille henkilöille ohjausta, koulutusta ja ammatillista koulutusta yleisten järjestelmien puitteissa aina, kun se on mahdollista tai, silloin kun se ei ole mahdollista, asiaan erikoistuneiden julkisten tai yksityisten organisaatioiden avulla,



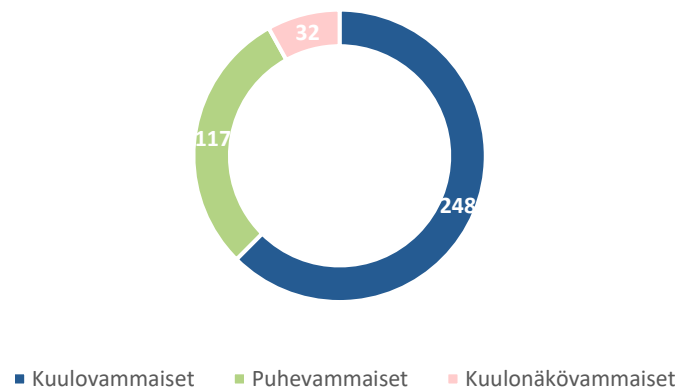
- edistämään heidän työhön pääsyään kaikin sellaisin keinoin, jotka kannustavat työnantajia ottamaan palvelukseensa ja pitämään palveluksessaan vammaisia työntekijöitä normaalissa työympäristössä ja sovittamaan työolot vammaisten tarpeisiin tai, jollei se ole mahdollista vammasta johtuen, järjestämään tai luomaan suojatyötä vammaisuuden edellyttämällä tavalla. Tietyissä tapauksissa tällaiset toimet saattavat vaatia turvautumista erityisiin työhönsijoitus- ja tukipalveluihin,
- edistämään heidän täysipainoista yhteiskuntaan sopeutumista ja yhteiskunnalliseen elämään osallistumista erityisesti sellaisin toimin, mukaan lukien tekniset apuvälineet, joiden tarkoituksena on poistaa kommunikaatioesteet ja esteet liikkumiselle ja järjestää heille kuljetus ja asuminen sekä mahdollisuus osallistua kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintaan. (80/2002 | Sopimussarja | Finlex.)

EKSTROJA:

Mietitään lopuksi, mihin seuraavat kappaleet/tilastot laitetaan:

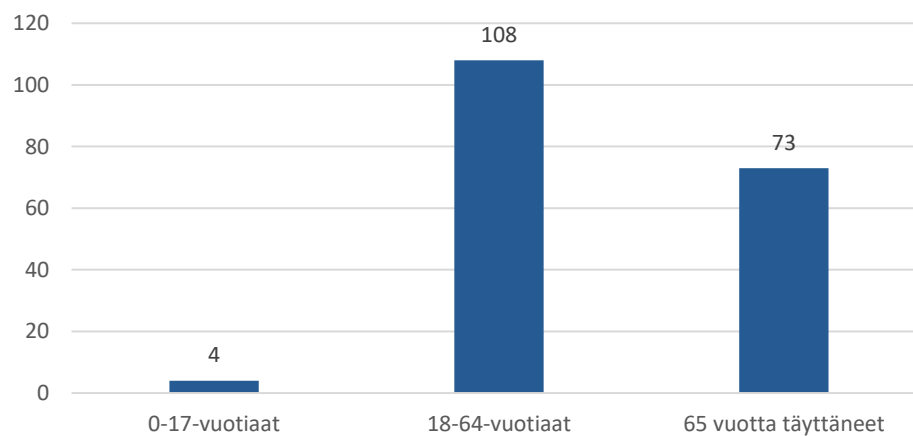
Vammaistuen tulkkauspalveluun oikeutettuja oli yhteensä 397 henkilöä, joista kuulovammaisia 248, puhevammaisia 117 ja kuulonäkövammaisia 32.

Vammaisten tulkkauspalveluun oikeutetut joulukuussa 2023 saajatyyppin mukaan

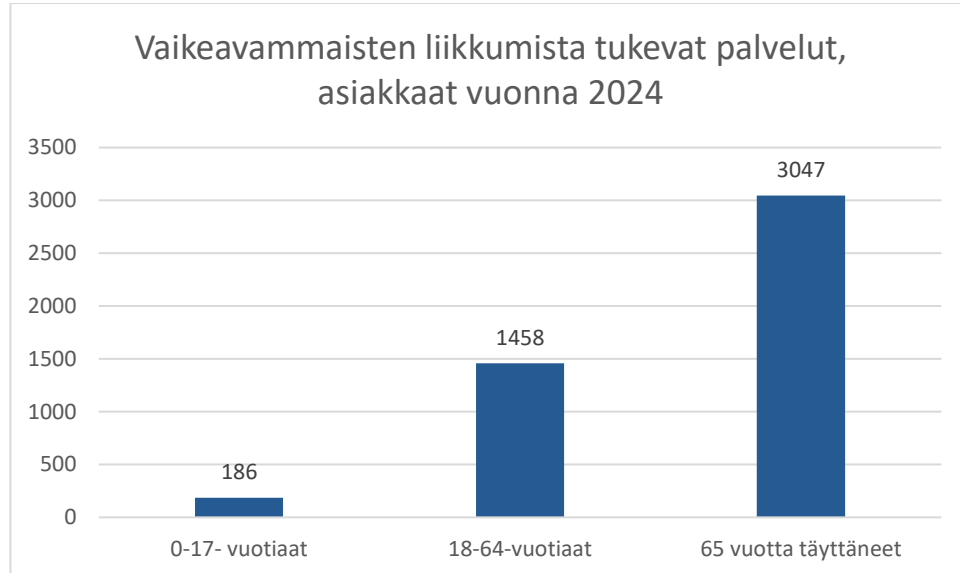


Kuva 2: Vammaisten tulkkauspalveluun oikeutetut 12/2023

Vaikeavammaisten palveluasuminen, asiakkaat vuonna 2024



Kuva 3: Vammaisten palveluasumisen asiakkaat 2023: Lähde: Sotkanet



Kuva 4: Vaikeavammaisten liikkumista tukevien palveluiden asiakkaat 2024: Lähde Sotkanet